

Ана ЂОРЂЕВИЋ

ФУНКЦИЈА ВЕРА У ПРОЗИ СИМЕ МАТАВУЉА (Поводом сто година од смрти мајстора приповедања)*

Апстракт: Поводом сто година од смрти Симе Матавуља, мајстора приповедања, чију вредност потврђује већ пета генерација читалаца, рад осветљава функцију вере у његовој приповедачкој прози. Приступајући јој од афирмативних вредносних судова критике и прецизном формулом *Свет Бога и На путу ка свету без Бога* обухватамо готово све приповетке, тражећи у њима верско као зрнце истине, историјског, географског, националног, личног.

Кључне речи: Симо Матавуљ, реализам, вера, приповетка, магија, религија, Свет Бога.

Верски мотиви¹ доказују вредност пишчеве религиозне слике света. Приступајући јој од афирмативних вредносних судова критике и прецизном формулом *Свет Бога и На путу ка свету без Бога* обухватамо готово све приповетке, тражећи у њима верско као зрнце истине, историјског, географског, националног, личног. Имамо на уму и идеју И. Андрића да тек пета генерација читалаца може тачно да оцени вредност дела једног писца. Ове године се навршава век од смрти најобразованијег српског реалисте.

У галерији Матавуљевих ликова, а створио их је преко 1.000, не/стандардно враћамо се критичарима и њиховим вредносним судовима у закључним разматрањима, да бисмо показали колико су

* Рад је написан у оквиру пројекта *Духовне појаве и стваралаштво српског народа на Косову и Метохији од XV до XX века* (број 148020), који је одобрило и финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Рад представља закључно разматрање нашег истраживања *Верски мотиви у прози Симе Матавуља*.

прецизни и колико је критика ипак остала изван проблемског читања Матавуљеве уметности, иако имамо четири монографије: Латковићеву, Кораћеву, Кашанинову и Добрашиновићеву.

„Писац добра ока и великог дара, који је проширио основицу српске приповетке, дотле искључиво балканске“ (И. Андрић), Симо Матавуљ (1852–1908), оставио је у наслеђе стотинак приповедака, у којима комплексно саопштава своје необично схватање реалности, простора и људи које изнова ствара у уметничком поступку реалистичке објективизације. Тај уметнички поступак он аутопоетички и реалистички именује: „Та јужњак лаже, лаже и лаже тако да и сам најпоследње верује да су истините његове измишљотине, а што је природно – народ му и земљаци верују“.

Анализирајући резултате таквог уметничког поступка и поетичког опредељења и одређења писца, чија је суштина у уметничком схватању приче и причања, у приказивању постојећег и реалног на начин којем, у ужем смислу, верују народ и земљаци, што упућује на њихов циљ и намену, аналитички отварамо улогу, функцију, значај и значење верских мотива у приповеткама писца. Полазимо од становишта да тај аспект, односно верски мотиви, сами по себи, јесу значајни за разумевање реалног света и домишљеног уметничког света Симе Матавуља и да, истовремено, јесу добар угао за разумевање осталих пищевих тема, односно целине и структуре приповедака и приповедања.

Ако су основно значење и садржај појма мотив заправо побуде и поводи, подстицаји и разлози у уметности или изворно засноване уметничке идеје које доминирају уметничком радњом – верски мотиви Симе Матавуља показују се као услов без којег његово дело нема снагу и пуноћу израза. Прецизније речено, прихватањем и разумевањем појма мотив у музичком смислу, као фигуре коју чини више повезаних и карактеристичних тонова, чијом се комбинацијом са другим тоновима развијају веће тонске целине, ми верске мотиве доживљавамо као језгро идеја. Из њих, у једном кругу приповедака, све извире и у њих све увире. Они су, дакле, оно библијско „све у свему“. Могло би се рећи да су по значају слични мотивима у бајци и имају покретачку или динамичку снагу схваћени као део фабуле у пищевом поетичком опредељењу.

Клима и карактер. У родном Шибенику, измешаном Хрватима и Србима ускоцима, има и нешто „што годи пјесничкој ћуди“ и „чини да су немирни снови у спавању, а на јави да се превише сања; да је машти мало живота колико га је природа дала, него га тражи и ондје, гдје му нема мјеста“ – означава писац, најпре стваралачку климу и карактер, односно своју генезу и поетику тла. По-

том, улазећи у социологију и типологију личности, јер ту „живи њежни трубадур, крут ускок и вриједан тежак“, он ће одредити и креативну суштину онога света и ликова које је створио уметничком пројекцијом и својим даром посматрања и имајући „вољу ка фабулирању“ потанко „испричао“. „Стога се ту свакога дана измишљају нове љубавне пјесме, стога је још и данас у обичају отмица дјевојака, стога се гине за ружну ријеч, али лијепом се заиста гвоздена врата отварају; најпослије, због тога је свака пед земље обрађена. Уз то, и дан дањи кад људске неподопштине преврше мјеру, неке старинске иконе по црквама зноје се и проговарају. Нема ноћи кад вукодлаци не лутају по улицама, кад вјештице не даве дјецу, кад море не притискују одрасле. Виле се и данас рву с лијепим младићима и плету гриве младијем коњима; аждаје чувају закопана блага по развалинама“. Писац је дакле, именовано низ кључних мотива међу којима су и верски или они њима сродни и блиски: пагански, обредни, магијски и други.

У *Биљешкама* је, дакле, између осталог, извршена рекапитулација духа и процеса на путу преображаја: од прихватања и приказивања верских мотива као садржаја вредности по себи, често између религије и магије, до њиховог пре/испитивања или напуштања. Тај пут и процес видљиви су у распону прича насталих у три средине: далмагинској, бокелско-црногорској и београдској.

Али, *Биљешке* пружају још неколико незаобилазних чињеница за разумевање креативне суштине дела и живота писца у нашој формули у мери у којој је он битан за лепезу тема и идеја приповедака у којима се испољава необично знање „живог народног језика, духа и обичаја“ било да их је измислио, било да их је чуо од матере. И то је *примарна подела*, када би се могла утврдити. Удео вере је примарно наглашен у обликовању личности писца и никад није био једнозначан и једносмеран, нити је у критици довољно остварен.

Идући од књижевне периферије ка центру, од Шибеника ка Београду, што је суштинска резултанта развоја српског реализма, ако се он посматра историјски и географски, Матавуљ је у његов златни жанр – приповетку унео „велики живи свет“ скривен у сељаку, следећи идеју коју је успоставио још Јаков Игњатовић и осећајући колики је тај свет. Он је, такође, благодарећи свом кретању насликао и различите средине, друштвене, културне, дијалекатске, етичке и верске, што се очитује у тематици, ликовима, амбијенту и језику и стилу, и на тај начин је, у извесној мери, превазилазио регионалну и социјалну ограниченост која одликује српски реализам.

Уводећи у уметнички свет кроз веру прави народни живот, он је открио и своје поетичко извориште: порекло из усмене форме приповедања. Објективну истину као уметничку истину, образован на западним узорима, француских реалиста, за разлику од осталих српских реалиста који су стасавали на руским узорима, он је настојао да одговори теоријско/програмском начелу реалистичког правца и стила – тежећи да му уметничка истина буде „очишћена од свега што је пристрасно и субјективно“ и да она буде „објективна, егзактна, документована, доказива“² као научна истина. Понекада у томе није успевао, јер је преовладала романтичарска поента, посебно у расплету прича овенчаних ауром идеализације присутне у кругу црногорских прича, али целином уметничке пројекције – јесте показује анализа његових приповедака. Јер, у своја три појавна облика а) друштвено-теоријском, б) црквено-историјском, в) индивидуално-психолошком религија је увек пролазила пут од идеализације до одбацивања и осуде. Те појавне облике и тај пут одређује и приповедачки свет Симе Матавуља, и у њему се јасно показују његови ликови, да заједница са Богом подразумева више одговорност него привилегију и да бити верник значи представљати себе, цркву и Бога, јер „човек је онакав какав је његов Бог“.³ Том идејом завршава, не случајно, *Бакоња фра Брне*, његово најбоље дело и том идејом су одређени Пилипенда, Ошкопац и Била и други најпознатији Матавуљеви ликови и приповетке.

Анализом та три појавна облика религије, из приче у причу, кроз структуру и нарацију, кроз ликове и три средине, приступом и методологијом какву смо назначили, кренула сам ка осветљавању теме.

Завичајни свет. Приповетке из Далмације или Приморја, како их је тематски – географски у духу поетике српских реалиста радије одређивао Симо Матавуљ, настају махом на темељу евокације пишневог света детињства током две деценије (1886–1907) и откривају сложен реалистички поступак писца, с једне стране, и захвалне су као обликовање новог света преко верских мотива. У таквој Далмацији Матавуљ слика и веру у напону снажног осећања којем је вера исто што и нација. „Од искони пак, и на приморју Србин је био само православни – Српство је значило само православље, као

² Јован Деретић, *Реализам*, у: *Основи српског реализма* (приредио Милорад Јеврић), Бесједа, Ars Libri, Бања Лука, Београд, 2005, 105.

³ Кубурић, Зорица, *Вера и слобода*, Центар за емпиријско истраживање религије, Нови Сад, 2003, 6.

што у овијем крајевима (на Истоку) значи и данас⁴⁴ – историјски и политички сагледава писац место и функцију религије, какву пројектује у приповедачком свету, иако је политику замрзнуо и доживљавао је као „занат који доноси хљеба без мотике“.

Функција, значај и значење верских мотива су у приповеткама из Приморија и Далмације, и то је прва одредница или вредносни суд, веома разноврсне и разуђене. У неким су верски мотиви централна тачка од које писац полази и у коју се враћа, а у неким су они *подтекст* или *контекст* без којег се не могу разумети завичај и историја света који је предмет пишчеве уметности, ни новостворени уметнички свет, чија се слика и симболика не завршавају у репродукцији предмета великог реалисте с друге стране.

Матавуљ, одговарајући на питање: „шта тражи публика од приповедача, а шта јој приповедач може пружити“, оставља *кључеве* и за нашу тему. Он издваја слој публике која тражи да „приповетка буде прожета њим: религиозним, патриотским и моралним“, наглашава способност Манџинијеву која „једнако истиче Бога и савест“ и писца који зна како обликовати спољне утиске и у њих унети „склад и сразмер“ и верује само у уметност „која подиже човечију душу“. То су становишта приповедача који мисли да „српска приповетка није још нашла свој прави пут“, али да српски народ има „силно чувство лепоте“.

Анализа приповедака Симе Матавуља показује да су верски мотиви услов разумевања поетике реалисте. Анализа *Чеврљиног злочинства* потврђује да је међу њима мало оних, као што је ова, у којима је све засновано на овим мотивима. Испред ископане пуне куће, као и други Матавуљеви јунаци, уз песму верујућег народа крај цркве: „васкрсеније твоје Христе“, плаче Перо Лујетић. Приповетка почива на архитектури религијске и магијске свести, која преображава, понавља и умножава значења и у библијском тексту налази извориште. Тек када се суоче са јеванђељским текстом: „Јер каквијем судом судите, онаквијем ће вам судити; и каквом мјером мјерите, онако ће вам се мјерити“, јунаци посежу за коначном акцијом. Марија понавља причу о свом осећању грешности, Аница о ископаној кући као последици духа проклетнице, а Чеврља посеже за злочиним који се кристалисао дугим процесом. У причи се подржава равнотежа између митоса и логоса. Јеванђељска истина је услов креативног стила, катарзичног исхода и креативног поступка којим се надомешта празнина између три сфере свести које смо

⁴ Исто, 24.

назначили. Библијски текст, једноставно речено, постао је кључни мотив.

Да би се разумело реалистичко становиште наратора, вреди у поступку стварања ликова подвући и критичку дистанцу и један амбивалентан однос међу њима. Један каже: „Истина је да лаже и паралаже, ама би га слушао цијелу ноћ“, а други: „Ја се, бога ми, чудим овијема што вас слушају“. Дакле, јунаци из Матавуљеве Далмације имају и критички приступ према понашању и реторици других, жељни су шале у туробној збиљи, али јасно препознају када се и како у неким „изоглави жестока машта“.

Када нису у царству жестоке маште, у ветровима алкохола или под кишобраном паравере, у свету вештица и духова, Матавуљеви јунаци мисле рационално. У *Пошљедним витезовима* читамо: „Не чудим се што их Бог створи, него се чудим како их састави“. Као народна пословица мотив је индикативан, јер не преиспитује проблем настанка света и човека, као једну суштинску тему вере, већ посматра проблем изокренутим дурбином – поставља питање могућег дружења супротних карактера.

Јунаци живе у свету између преданости Богу („Помози ми света Богородице“) и сујеверја („Помози ми, Боже, вјештица ми наудит не може“), између заносних реторичких епских слика („Је ли то онај славни Отрес, што се у пјесмама спомиње?“) и реалности која критички прима ту улепшану и увеличану стварност („Батали, бога ти, као да је мени до пјесама и лакрдија“) и („Ама у пјесми као у пјесми“), стешњених између света који су спознали („Мени тешко би на срцу дознавши да и у пјесмама има лажи“) и бескрајних светова природе и културе којим се отварају („Ето вам мора! – вели Ђедо. Бого мој, Бого мој! – чудисмо се једнако“). Тај несклад светова, слика реалности и поетских слика, Матавуљ рељефно представља, а представио га је још у *Биљешкама*, свдећи чуђења на упоређења у стилу: „Сјећаш ли се, Руле, како си нам говорио да би се наша варош у овоме граду обрнула као јаје у решету“ и враћајући епску свест у реалне размере: „Ето, Владо брате, све је ситније сад пред мојим очима, него што сам замишљао. Ето Отрес, па и Котари, па и Задар, па сјеменарија, па ето сад и владика, као прости калуђер...“.

Тај свет је, такође, омеђен свешћу о паралелном постојању духова, вештица и других бића наспрам Бога. Матавуљеви јунаци зато и тако живе у процепу, између неба и земље, како га дефинише учени наратор.

Београдске приче. Иако по обиму запремају значајан део пишчевог опуса, београдске приче са верским мотивима често немају уметничку вредност прича из Приморја и Црне Горе, али анализа показује да јесу *битна и сложена* слика за разумевање религиозности српскога народа у његовој престоници у којој се, крајем 19. века, сабира разнолики свет. Оне, иако су оцене критичара противуречне, потврђују или изнова откривају стваралаштво писца и *његове поетичке врхове*.

Од језичко-стилског израза (Божитње) *до* не/присуства вере у јунаку, *од* амбијента (простор научникове собе) *до* односа према празнику и цркви (научник не зна да је Божић, не иде у цркву и не мари за поповске работе) – готово да је у једном слоју све различито у Матавуљевим београдским причама у односу на Приморје и Црну Гору и када су у питању верски мотиви и када се посматра њихова структура, скала унутрашњих идеја и значења. Једном речју, *први је утисак* као да их је писао други писац. Готово да би се разложно могло рећи као да нису у питању средине истог народа.

Београдска средина, растући као духовно, културно национално, друштвено и административно – институционално средиште српскога народа, понудила је, примере, одступања од верских мотива, али, и више, примера и процеса одступања од оданости и припадности вери, што је Пилипенди као њеном симболу у приморским причама било незамисливо. Запремином обимна, бројним ликовима разуђена и у одступању од вере наглашена, приповетка *Нововерци* слика Београд као вавилонски град у који надиру носиоци другачије вере, који „не верују у Богородицу, не исповедају се, не крсте се, запуше уши да не слушају звоно“. Свет који је Матавуљ насликао у Далмацији и Црној Гори овде почиње да се урушава. Свет приповетке *Нововерци* негира свет приповетке пројектован у *Богородици Тројеручици*.

Социјални статус сељаштва узрок је огрезлости јунака „у празноверицама“,⁵ које је пројектовао трезвено и критички и оне су увод у његов религијски свет. Простор мора и планина, једнако као и социјални и политички фактори уткивани су у биће његових јунака као свесиле природе или водене силе и здухачи, на пример, који су стилски примери или метафоре за увод у верске мотиве и статус и функцију вере у приповедачевом опусу. Човек је у божанском бићу само ако верује, ако је покоран. То је смисао постојања верника, јер у религији божанство остаје скривено. Анализа је показала да

⁵ Видо Латковић, *Предговор, у: Сабрана дела I*, Просвета, Београд, 1961, 240.

су те истине/сазнања оно од чега је писац пошао и докле је стигао. Покорност, трпљење, страх од скривеног Бога – то су била искушења Матавуљевих јунака и прозор кроз који се видео њихов свет. Приче о вампирима и остали фантастични и фолклорни мотиви израз су остатка страха и производи осећања кривице човекове.

Иако су религијски мотиви С. Матавуља остали изван фокуса критике, или су били функционализовани примерено идеолошкој формули, критичари су их назначавали не упуштајући се у дубљу анализу и вредновање. Илустративан и „занимљив је круг жена грешница у Матавуљевој прози“, примећује у загради С. Кораћ, као да показује *колико* је наша тема била запостављена и неистражена, *како* је познавање његовог дела наш задатак и *како* се о Матавуљу до сада мало писало, односно проблемски није посматрано његово дело. Али, он јасно назначавача како проблем жена грешница „остаје у извесној удаљености“, осим у причама *Учини као Страхуљић* и *На њен дан*, и како „гријех није експониран као проблем: психолошки, морални, нагонски, њиме се не бави свијест јунакиње која га је починила (...). Ту се грешност третира као дио природе и природности; она не добива онтолошки замањ као питање гријеха који повређује достојанство личности“.⁶ Тако „српскога Риста“,⁷ помиње и педагошка мисао после рата, али ту стаје у процесу поливалентног вредновања „песника Далмације“,⁸ најречитијег сликара, реалисте у српској прози, како истиче Г. Добрашиновић.

Критика критике. Наше проблемско читање имало је задатак да попуни празнине критике и одговори неким обавезама, како је давно још иницирао и Иво Андрић.

Противуречећи Скерлићевој оцени да су београдске приче промашене без сјаја успомена детињства које живи као сећање и/или вредност у приморским причама, а она није остала усамљена, више критичара мисли да је „неоправдано и неумесно“ делити ове две групе, јер су „тематски прилично сродне“ и сликају јунаке из аспекта најважнијих и у исти мах најболнијих питања њихове егзистенције.⁹ У нашем разматрању у та питања спада вера као примарно, при чему имамо на уму чињеницу да се Матавуљ у настојању да оствари објективност, мање држи феномена фабуле а више пола-

⁶ Станко Кораћ, *Књижевно дјело Симе Матавуља*, СКЗ, Просвета, Београд, 1982, 395.

⁷ Новак Новаковић, *Обрада приповедног текста на примеру Пилипенда од С. Матавуља*, Педагошки рад, Загреб, 1953, 47.

⁸ Јован Скерлић, *Писци и књиге III*, Просвета, Београд, 1964, 152.

⁹ Рашко В. Јовановић, „Мајстор приповедачке минијатуре“, у: Симо Матавуљ, *Бакоња фра Брне, Приповетке*, Нолит, Београд, 1971, 6.

же на одређени *тренутак или ситуацију*. Та способност мајстора приповедача условила је, између осталог, да „оствари слику родне Далмације, подељене на различите интересне сфере између две конфесије и више страних сила“,¹⁰ да схвати неизбежност многих противуречности, народа „обију вјера“, односно „како васпитање и прилике утичу на карактер“.¹¹ Она је истовремено условила и реалистички поступак и стил који је Србијанску средину *снимао* и емотивно и рационално. Знао је рећи: „раније бих све прегорео за наш народ, а данас, да ми је то у власти, продао бих га за малу цену, као што раде великаши.“ Тај стваралачки принцип, на више примера смо показали, вреди и када је реч о обради верских мотива и отуда нормално и наше одређење да га у истраживањима уоквиримо одредницама *свет Бога и на путу ка свету без Бога*.

Насупрот томе, Лаза Костић, који је Матавуља добро и лично познавао, тврди да је он у *онај свет* „веровао тврђе од обичних душевних људи“.¹² Овај и онај свет као један и јединствен у бићу својих јунака, различитих вера и средина, уметнички готово да су га подједнако интересовали. Ми смо их отварали стилистичко-поетичким истраживањима верских мотива, с циљем да допринесемо комплекснијем и дубљем разумевању Матавуљевог дела. Он је обрађивао њихову условљеност свим другим чиниоцима и мотивима. Београдске приче су, дакле, на путу ка слици десакрализације космоса, коју чине нерелигиозни људи. Оне су већ и опозиција приморским и црногорским причама. Светом, које одговара моћи, („свето је засићено биће“),¹³ супротставља се профано, које врши десакрализацију света.

Свет завичаја он је уметнички обрадио *са дистанце*, увевши у њега елементе најдубљег осећања/доживљавања. Писао сам прожет веселошћу, објашњава Матавуљ настанак Бакоње, свог најбољег дела, на пример.

Живот је иначе поимао *какав јесте*: суров, пролазан, али се за њега јунаци боре и бране га. Смрт је пак поимао као неминовност, али му се сваки јунак бори да остави траг иза себе и доказ да је постојао. Вера је у оба случаја била битна, иако је сам Матавуљ теста-

¹⁰ Исто, 13.

¹¹ Ту формулу користи Душан Иванић у поступку разматрања тематско-мотивског склопа и форми излагању роману *Бакоња фра Брне*. Видети: Душан Иванић, *Модели књижевног говора*, Нолит, Београд, 1990, 236.

¹² Лаза Костић, *О Матавуљу*, у: Симо Матавуљ, *Бакоња Фра Брне*, Просвета, Београд, 1968. 239.

¹³ Мирча Елијаде, *Свето и профано*, „ИК Зорана Стојановића“, Сремски Карловци – Нови Сад 2003, 70.

ментом тражио: „не желим парастоса“, али „да буде скроман црквени обред“. На самртном часу казао је: „не бојим се ја смрти“,¹⁴ коју је приповедач који је читао теозофске списе Чедомиља Мијатовића доживљавао као велику ослободитељку.

Интензитет вере. Интензитет и дубина вере у Матавуљевој пројекцији, у селу и граду, логички су различити. У селу се теже прихватају идеје које нису *срасле* с природним начином живота, али када се приме дуже трају. Дотле, према градовима је усмерена мисионарска визија свештеника, тамо се брже прима и лакше квари свака вера. Те чињенице, као и она да је црква подељена на оне који уче и владају и оне који слушају и покоравају се, лако је препознати у Матавуљевој уметничкој обради, битним за његову слику *света Бога и света на пу ту без Бога*.

Свештеник наступа *ауторитативно*, из перспективе вишег сталеза, као од Бога изабран, и пружа помоћ и посредује у име Бога код народа. У селу су (примери Приморја и Црне Горе) верници и постојанији од верника у граду (пример Београда). Онако како су духовне вође још у Библији приказане као 1) они који су чували моћ и били спремни на превару или 2) они који су чували истину и били спремни да жртвују свој живот, тако су насликани и Матавуљеви ликови, чији су антиподи Пилипенда и Кљако, научник и Марта, на пример.

„Растрижењак“, читалац теозофских списа имао је, дакле, „кривудаво“ (...) верско осећање: од безбожништва до повратка вери“ (Г. Добрашиновић). Онај који је некада говорио да није „вјерово“ и да је потом омрзнуо „вјеру“, питао се касније „може ли се без Бога“ и веровао је да ће га молбама умолити, односно да се мора „добар део ослонити на Бога“. Та амбивалентност осећања и вере разуме се, у светлу наше анализе, ако се постави наспрам експлицитног приповедачевог исказа: „и ја често (врло често) говорим иза својих личности, или ако хоћете кроз њихова уста, те већ по томе нијесам пуки фотограф или сликар реалности.“¹⁵ Дакле, пред нама је још једно уметничково поетичко опредељење које усложњава предметну стварност и тај поступак се огледа и у његовом ставу: „Искрен ефекат најчешћи је и најјачи покретач мојим причама.“ Све приповетке, из свих средина, и када доминира *свет Бога*, и када је фокус у социјалном или у свету јунака, *на путу без Бога*, имају тај реалистички ефекат. А тај ефекат, апострофиран анали-

¹⁴ Голуб Добрашиновић, *Симо Матавуљ (1852–1908)*, Чигоја штампа, Београд, 2003, 118.

¹⁵ Голуб Добрашиновић, н.д. 137.

зом и одређен нашом темом, јесте стилски и уметнички квалитет С. Матавуља.

Јунаци С. Матавуља, прешли су пут „од мађије кроз религију до науке“.¹⁶ Они су се окретали мађији, одупирући се опасности-ма које су вребале са свих страна, споља и изнутра. Када увиде да утврђени ред природе измиче контроли, окрећу се бићима која имају „далекосежне моћи“, па се код „оштријих умова мађија постепено замени религијом“. Али, када увиде да су и закони природе променљиви, „религију као објашњење природе, замени наука“.¹⁷

Магија, религија и наука су и за њих теорије о мисли, а Фрејзер их је у историјском току времена сликовито представио као црни, црвени и бели конач. Црно-бела шара доминира у ликовима из прича приморског и црногорског круга, док у београдском кругу имамо и бели конач Васе Пелагића и он симболише развој мисли од магије преко религије ка науци. Ако се, по Хајдегеру, суштина човека налази у његовој егзистенцији, суштина ликова Симе Матавуља налази се у њиховој борби за опстанак, слободу и веру.

Шта ће се даље догодити *на хучном разбоју времена*, с обзиром да ни наука заснована на хипотезама није последња моћ човека, отворено је питање. Можда ће загонетку одгонетати изнова вера, која је била основна вредност Матавуљевог света! Уметничка слика света вере Симе Матавуља у приповеткама, из једне у другу средину, од Приморја преко Црне Горе до Београда, еволутивно се мења. У првој доминира готово магијска слика вере, у другој религијска, а у трећој научна и то је пут од Пилипенде преко Свињара Адама до Васе Пелагића, на пример.

Цитирана литература

Деретић, Јован, *Реализам, у: Основи српског реализма* (приредио Милорад Јеврић), Бесједа, Ars Libri, Бања Лука, Београд, 2005.

Добрашиновић, Голуб, *Симо Матавуљ (1852–1908)*, Чигоја штампа, Београд, 2003.

Елијаде, Мирча, *Свето и профано*, ИК „Зоран Стојановић“, Сремски Карловци, Нови Сад, 2003.

Јовановић, В. Рашко, *Мајстор приповедачке минијатуре, у: Симо Матавуљ, Изабране приповетке*, Нолит, Београд, 1971.

¹⁶ Џемс Џојс Фрејзер, Златно руно, Алфа, Драганић, Земун 2002, 837.

¹⁷ Исто, 838.

- Кораћ, Станко, *Књижевно дјело Симе Матавуља*, СКЗ, Просвета, Београд, 1982.
- Костић, Лаза, *О Матавуљу*, у: Симо Матавуљ, *Бакоња фра Брне*, Просвета, Београд, 1968.
- Кубурић, Зорица, *Вера и слобода*, Центар за емпиријско истраживање религије, Нови Сад, 2003.
- Латковић, Видо, *Предговор*, у: *Сабрана дела I*, Просвета, Београд, 1961.
- Новаковић, Новак, *Обрада приповедног текста на примеру Пилипенде Сима Матавуља*, Педагошки рад, Загреб, 1953.
- Скерлић, Јован, *Писци и књиге III*, Просвета, Београд, 1964.
- Фрејзер, Џејмс, Џојс, *Златно руно*, Алфа, Драганић, Земун, 2002.

Литература

- Брија Ј. Брија, *Речник православне теологије*, Богословски факултет, СПЦ, Београд. 1997.
- Бал М. Бал, *Наратологија*, (превела Растислава Мирковић), Народна књига, Алфа, Београд. 2000.
- Диркем Е. Диркем, *Елементарни облици религијског живота*, Просвета, Београд. 1982.
- Иванић Д. Иванић, *Модели књижевног говора*, Нолит, Београд, 1990.
- Кораћ, Станко, *Књижевно дјело Симе Матавуља*, СКЗ, Просвета, Београд, 1982.
- Латковић, Видо, *Симо Матавуљ у Црној Гори*, Јужна Србија, Скопље, 1940.
- Палавистра, Предраг, *Историја модерне српске књижевности*, СКЗ, Београд, 1996.
- Цар, Марко, *Предговор* у: Симо Матавуљ *Биљешке једног писца*, Време, Београд, 1923.

РЕЗЮМЕ

Симо Матавуљ (1852–1908) оставил в наследство около ста повестей, в которых комплексно представил своё собственное понимание реальности, пространства и людей, которых вновь создаёт в художественном методе реалистической объективизации. Анализируя результаты такого художественного метода, поэтической определённости и направления писателя, чья сущность в художественном понимании повести и повествования, в описании существующего и реального способом, которому, в

узком смысле, верит народ и соплеменники. Показываем, каким способом произведено обновление духа и процесса на пути возрождения: *от* принятия и представления религиозных мотивов как самосодержащих ценности, часто между религией и магией, к их новому исследованию или забвению. Эти направления и процессы видны во множестве повестей, появившихся в трёх окружениях: далматинском, бокельско-черногорском и белградском.

SUMMARY

Simo Matavulj (1852–1908), left behind some hundred stories, in which he presents his unusual apprehending of reality, space and people, recreating them in his artistic manner of realistic objectivity. Having studied results of such artistic approach, poetic attitude and affiliation of the writer, whose essence is, in his apprehension of the story and story-telling, presenting reality in the way which, in the narrow sense, is familiar to his people and countrymen, we are trying to point how a recapitulation of spirit and process on the way to transformation is carried away: from acceptance and presentation of religious motives as values of their own, often between religion and magic, up to their re-questioning or leaving. All of this is illustrated in the three environments: Dalmatia, Montenegrin Boka and Belgrade.